

The Possibilities of Science and Biotechnologies – Meeting with Future.

The Provocation of the Humanistic Tradition

Assist. prof. Mariya Koleva, PhD, SWU "Neofit Rilski", mddimi@yahoo.com

Abstract: The article focuses upon some ethical and social problems bound up with the development of biotechnologies. The progress of science and biotechnologies conduces to new situations that provoke human values, traditions and fundamental principles. “What way the man is going to choose” is a very important question. We have to table it for discussion before we continue to organize the reality around us in conformity with some already established practices that change us and our world.

Мислителите винаги са си задавали въпроси за бъдещето – за това доколко бъдещите поколения ще запазят ценностите на предците, доколко ще пазят традициите, доколко хуманистичните принципи ще бъдат ценени и следвани, и какви ще са новите въпроси, пред които ще стоят бъдещите поколения и мислители.

Днес това, което са били само фантазии за предците ни, са съвсем сериозни проблеми, които чакат своето тълкуване, аргументи и решения. „Фантастичните” въпроси като създаването на ембриони извън човешкия организъм, създаването на работи с човешки черти и „подобряването” на човешкия генотип или подобряването на хора с разработени технологични елементи и имплантирани в човешки тела са все въпроси от бъдещето, които са съвсем реални за нашия свят, в който техниката и технологиите, в съюз с научното познание, предлагат различни решения и дискусии. Дискусии за това дали възможностите на техническата научна мисъл трябва да оформя нашите разбирания за човек, човечност, човещина или ние като хора, които знаем и ценим човечността, трябва да пред-зададем границите на тези възможности.

Различните държави, различни научни общества, отделни семейства и индивиди имат свои отговори на тези проблеми и се спират на решения между двете крайности – от една страна позицията, че трябва да съобразяваме и ограничаваме възможностите на науката и техниката с нашите изградени с векове морални принципи и от друга страна – идеята, че ако имаме възможност трябва да прилагаме в живота си всички нови постижения на науката и техниката, независимо от последствията (позиция, застъпвана от трансхуманистите).

Доколко опасенията на мислители като Ерих Фром, който анализира проблемите на американската действителност от 70-те години на миналия век, са станали реалност? В своята книга „Революция на надеждата” – в главата „Виждането за обезчовеченото общество през 2000 г. сл. Хр.” – той пише следното: „Ако хората знаеха вероятния курс на развитие, който американското общество ще поеме, много, ако не и повечето от тях биха били...ужасени. Ако хората не осъзнаят посоката, в която се движат, те ще се събудят, когато е твърде късно и когато техните съдби са необратимо решени. За нещастие огромното мнозинство хора не осъзнават накъде вървят... Повечето хора мислят с представите от обществото на първата индустриална революция. Те виждат, че имаме повече и по-добри машини в сравнение с онези, които човекът е имал преди петдесет години, и приемат този упадък като прогрес... и не виждат, че 2000 година може да не бъде белязана с ... щастливата кулминация на един период, в който човекът се е борил за свобода и щастие, а че може да бъде началото на период, в който човекът престава да бъде човешко същество и започва да се преобразува в немислеща и нечувстваща машина” (Фром 2005: 34). Ерих Фром изразява убеждението си, че Америка и светът през 1968г. (годината, в която пише книгата) са на кръстопът: „единият път води към напълно механизираното общество, в което човекът е едно безпомощно зъбчато колело в машината... другият път води към възраждане на човечността и надеждата – към общество, което поставя техниката в услуга на човешкото благосъстояние” (Фром 2005: 7).

По кой път сме поели?

Решенията биха били по-ясни ако просто бяхме избрали един от начертаните варианти. Ситуацията, обаче се оказва много по-сложна поради факта, че днес тези два пътя се преплитат:

- Учените разработват нови и нови био-технологични методи за „подобряване”, „усъвършенстване” и лекуване на човешкото тяло.

- Хората се доверяват на учени и лекари и се ползват от новите открития.

- Държавите или забраняват и строго контролират развитието на изследвания в областта на биотехнологиите (Германия), или силно ограничават тези възможности (Италия), или се опитват да намерят „добрите решения” като допускат компромиси (Англия), или са пропуснали да вземат решения по тези въпроси, или са изключително

либерални (САЩ). „Американската ситуация (слава богу) все още е нетипична, макар че САЩ са най-напреднали в областта на „пазара на тела” ... Навярно това е така заради особената здравна система там. Американските граждани, които нямат здравна осигуровка, редовно трябва да изчисляват стойността на здравето си според наличните си средства и затова американците вече мислят и за частите на собственото си тяло в паричните знаци на долари и центове” – пише в подобен контекст Дона Дикенсън (Дикенсън 2011: 11).

От друга страна учени-хуманисти, теолози, както и отделни общности се обявяват за запазването на човешките ценности, традиции, разбирания, вярвания и срещу превръщането на хората в „немислещи и нечувстващи машини”, срещу разрушаването на моралния ред и хуманистичните традиции, които пазят човешкото достойнство и свободата на индивидите.

Създава се една реалност, която бихме могли да наречем „сфера на неразличаването”, в която доброто и злото, човешкото и нечовешкото, законно и незаконно, позволено, непозволено и забранено, реално, желано и фантастично губят своите очертания и съществуват едновременно. Възникват ситуации, които преди развитието на био-технологиите са били невъзможни и човекът, който днес все още не се е превърнал в „нечувстваща машина”, е поставен пред нови и трудни избори.

Според някои мислители изборите вече са направени и решенията взети. Ето две предизвикателни позиции, които имат своите защитници: „Съществуват две различни реакции спрямо превръщането на човешката тъкан в стока. Първият подход ... може да се обобщи в следната реакция: какво очаквате? Нали живеем в консуматорско общество, където парите са мерило за всичко. Тялото и телесните части не правят изключение. Разбира се, че е ужасно, но само пълните наивници могат да се шокират от подобно нещо. Освен това този процес не може да се регулира. Големите биотехнологични компании са заложили прекалено много в тази практика и биха стъжнили живота на всяко правителство, което би сглупило да опита да регулира процеса. Вторият подход споделя разбирането на първата група, че не може да се надхитри пазара, но в същото време вярва, че това е добре... Да, наистина живеем в условия на пазарна икономика, която би ни донесла чудесни неща, стига да я оставим да действа. Биотехнологиите са именно едно от

тези чудесни неща и те не трябва да бъдат регулирани от правителството. Всеки подобен опит би възпрепятствал напредъка на науката” (Дикенсън 2011: 27).

Ето някои от „чудесните неща”, които предлага развитието на биотехнологиите:

- Еулана Енларго (както и Тери Шиаво, както и Карен Куинлан), която „преживява” 15 години в състояние на кома в болница, докато близките ѝ и съда спорят върху правото ѝ да умре;

- създаването и разработването на клетъчни линии с ембриони и използването им за различни цели;

-патентоването на клетъчни линии. (Интересен е примерът на Джон Мур, който се разболява от рядък тип рак през 1976г. „През следващите 14 години той се превръща от пациент в патент; по-точно бива патентован в САЩ под номер 4 438 032 за клетъчна линия Мо... като... Мур не успява да докаже правото си на собственост върху собствените си тъкани. Защо мислите, че притежавате своето тяло... ние, разбира се, имаме право да дадем или да не дадем съгласие за извършването на дадена операция, но това е различно от контрола върху използването на тъканите, отстранени по време на процедурата” (Дикенсън 2011: 53));

- запазването на индивидуални стволови клетки, които биха могли да се използват от човека в случай на заболяване в по-късен етап;

- сурогатно майчинство;

- явлението „брат спасител” или „сестра спасителка” – деца, които са зачевани, за да дарят стволови клетки при раждането си на вече родени, нуждаещи се техни братя или сестри;

- разработването на психотропни лекарства, което би могло да доведе до бъдеще, в което, както пише Фукуяма: „познанията по геномика ще позволят на фармацевтичните компании да изработват лекарства, които да подхождат на генетичните профили на отделните пациенти и значително да намаляват нежеланите странични последици. Флегматичните индивиди могат да станат сангвиници; интровертите да се превърнат в екстроверти; може да се стигне до там човек да навлича една личност в сряда и друга в уикенда. Вече няма да има оправдание за човешката депресия или за човешкото нещастие; дори „нормално” щастливите хора могат да станат още по-щастливи, без да се страхуват от пристрастяване към лекарства” (Фукуяма 2002: 24).

Всички тези възможности провокират нашата реалност, тъй като засягат нашите разбираня за човек и човешки права, нашите хуманистични традиции и предизвикват нашите морални ценности и норми, а също и защото могат да имат различни последствия в бъдеще. Не е без значение и фактът, че човешката природа много по-бавно се променя и приспособява в сравнение с динамиката на развитие на идеите на науката и техиката. Странно и смущаващо за нас звучат обявите за изкупуване на яйцеклетки за по 1000 евро, закачени в испански университети, които са насочени към младите потенциални донорки – студентките. На свой ред средната цена за нуждаещите се жени е около 4 500 долара на яйцеклетка (може да достигне до 50 000 долара), като цената зависи от желаните черти: русокосите, стройни, атлетични и музикални донорки са предпочитани. Също така например случай с присаждане на ръка, илюстрира точно това разминаване на логиката на мисълта и логиката на природата. На Клинт Халам е трансплантирана за първи път в историята на медицината ръка, която той започва да вярва, че е негова собствена и престава да пие лекарствата за трансплантирания орган, в резултат на което се налага отстраняването на присадената ръка.

Виждаме, че човечеството вече е отишло доста напред в разработването на биотехнологиите и медицината. Андре Малро е един от мислителите, който ни приканва да поспрем за миг и още веднъж да се замислим „как да се съчетае една цивилизация на машината с това, което винаги е било цивилизация на душата? Какво тласка Европа към тази трескава лудост по механиката?“ (Малро 1996: 143). Бихме могли да разширим въпроса и да попитаме доколко света на човека и човешкото се формира под влияние на развитието на наука и технологии?

В резултат на развитието на човешкото познание и технологиите възникват нови проблеми и направления. Такова явление е трансхуманизмът, който се развива като направление, оценявайки новите възможности за влияние върху човешките индивиди и се обявява за подобряване на съвременното човечество по всички възможни начини и аспекти – подобряване на човешкия организъм, на човешкия интелект, на човешката емоционалност, на човешкия морал, развитие и разработване на възможности за хибриди между човек и машина, дори създаване на нов вид човешки същества – променени и подобрени варианти на съвременния човек. Тяхната идея е, че човек е длъжен да

разработи всички идеи за усъвършенстване на човешкия вид или за създаване на нови видове човешки същества – хибриди между машини и хора.

Люк Фери дори твърди, че „проектът вече е навлязъл в лабораториите, университетите, изследователските центрове и в някои големи предприятия навсякъде в САЩ или в Китай, без нашите стари демокрации дори да са го забелязали” (Фери 2017: 40). Каква е трансхуманитарната провокация? Трансхуманистите се делят най-общо на две големи групи. Първата група се обявява за защита на идеята, че ние сме биологични същества и едновременно с това сме и разумни и е съвсем нормално да мислим за своето бъдеще, в което ние искаме да се запазим като вид, но и да „подобряваме” човешката си природа. По този начин последователите на тази идея се превръщат в приемници на хуманизма, който от още от Платон защитава идеята за развитието и усъвършенстването на човека. Втората голяма група скъсва с хуманизма във всичките му форми, като се обявява в защита на „технопроизводството” на „постчовечество” и за създаването на нов(и) биологични видове, като не се изключват и възможностите за хибридизация на човека с машини в името на постигането на по-добри физически и интелектуални способности, способности, безкрайно по-висши от нашите.

Наша съвременници, мислители като Хабермас, Фукуяма, Сандел и др., открито се противопоставят на идеите на трансхуманистите, защитавайки позициите на класическия хуманизъм. Тяхната идея е, че технологиите по-скоро трябва да се използват за развиване и подобряване на социалните и политически условия на човека, а не за човешкото физическо моделиране.

В история на философията можем да открием потвърждения, че човешкото тяло и връзката му с разсъдъка и познанието е една обширна тема, която се развива и която или подчинява тялото на разума и го превръща в пасивна същност, или му се признават качества на фактор, от който нашето познание и себепознание зависят. Тези спорове днес оживяват по един обезпокоително реален начин като способност на човека не само да познава своето тяло и телесност, но и като способност за неговата промяна, модифициране и може би дори обричане.

Един важен момент на тези разработки за опознаването и влиянието върху човешкото тяло е свързан с очевидното, че информацията и откритията за човешкото тяло днес много бързо се превръщат в пари. И оттук – същественият въпрос: крие ли това

опасности за насоките и пътищата, по които може да поемат и поемат научните интереси за „подобряването“, „лекуването“, „усъвършенстването“ на човешкото тяло и негови части. Всъщност неяснотата по въпроса кое струва пари и кое не може да се търгува поставя хора в опасност, поради това, че при тяхното „лечение“ може да се получат различни биологични проби и материал, както и информация, която да се използва и развива, и се оценява на милиони (Дикенсън 2011: 48, 50). Парите, знанието и биологичния материал са в изключително сложни отношения, което води до редица объркващи и понякога нарушаващи правото ситуации, в които традиции, ценности, хуманистични понятия се оказват в невъзможност да описват, определят, съдят отделни случаи и практики.

Ето някои смущаващи проблеми, анализи и решения на съдии, адвокати, лекари, бизнесмени: „За разлика от тези по-ранни случаи съдебното мнение при Каталона изхожда от презумпцията, че отделната тъкан може да бъде смятана за законен обект на право на собственост“ (Дикенсън 2011: 185) и въпроси като: дали отдаването на тъканта има за логично следствие прекратяването на това право, звучат изключително странно. Изрази като „права върху патента и печалбата от тяхната тъкан... въпроса за правата върху самите проби тъкан“ (Дикенсън 2011: 185) повдигат икономически въпроси и интереси върху части от човешкото тяло. Ето още някои примери: „Както се казва, парите не са всичко...Каталона никога не се опитва да извлече печалба от самата тъкан или от някой от пациентите, използвали неговия PSA тест...той е бил склонен да предостави на Университета Вашингтон правата върху доходите...и печалбата от продажбите. От своя страна управата на университета...несъмнено е щяла да бъде доволна да притежава права върху доходите, капитала и печалбата от продажбите, но без да се грижи особено за това как другите биха използвали биобанката за своите изследвания“ (Дикенсън 2011: 186). Както виждаме получава се едно сложно преплитане между етични, научни, икономически и политически въпроси. Преплитането на понятия като биологични компании, частни биобанки, пари, пациенти, лекари, доверие, технологии, парично обезщетение в отделните случаи, описвани например от Дона Дикенсън в „Пазаруване на тела“, показват възможности за различни комбинации и съответно спекулации. „Биотехнологичният сектор е доста изобретателен в измислянето на юридически договори, които позволяват на едната страна да съхранява физическата собственост и

правото на управление, а другата да прибира печалбата. Всеки ден се изготвят все по-странни и чудати лицензионни и патентни договори” (Дикенсън 2011: 187).

В използваната литература: Е. Фром „Революция на надеждата”, Л. Фери „Трансхуманитарната революция”, Ф. Фукуяма „Нашето постчовешко бъдеще. Последниците от биотехнологичната революция” прави впечатление повторението на понятието „революция”. Доколко новите открития и проблеми са способни да променят радикално нас и света ни; можем ли да предвидим последствията от новото развитие и навлизане на биотехнологиите в нашия свят? Наистина ли понятието „революция” е точно описание на отношенията човек-наука-техника в настоящето – това са все въпроси, към които авторите ни насочват и с които провокират.

В резултат на развитието на наука и технологии възникват все нови и нови въпроси, на които търсенето на отговор безспорно е сложно, а често и болезнено. Трябва ли да оставим науката и биотехнологиите да откриват пътища, за които не сме погответени или както апелират защитниците на човечните традиции (хуманистичните традиции) е време да спрем и да помислим...

References:

Dikensan D., 2011. Pazaruvane na tela: prevrashtane na telesnite chasti v pechalba, Sofiya: Altera.

Feri, L., 2017. Transhumanitarnata revolyutsiya. Sofiya: Kolibri.

From, E., 2005. Revolyutsiya na nadezhdata. Sofiya: Zahari Stoyanov.

Fukuyama, F., 2002. Nasheto postchoveshko badeshte. Sofiya: Obsidian.

Malro, A., 1995. Mezhduraznoshtna i Zapada. V: Tsivilizatsiite. Sofiya: Prosveta.